

QUY TRÌNH NGHIÊN CỨU BÀI HỌC VÀ NHỮNG ĐIỀU CƠ BẢN

Chúng ta đã được nghe đến nghiên cứu bài học, nghe rất quen thuộc tuy nhiên sự hiểu biết về nó có lẽ một số giáo viên vẫn còn khá là hạn chế, nên hôm nay chúng ta hãy tìm hiểu về quy trình nghiên cứu bài học và những hiểu biết cơ bản về nghiên cứu bài học.

Những lý thuyết về nghiên cứu vấn đề dạy học toán gần đây:

Thực tế, lịch sử cho thấy nghiên cứu bài học có nguồn gốc lâu đời ở Nhật. Tuy nhiên cho đến bây giờ các nhà giáo dục vẫn chưa tìm được một định nghĩa rõ ràng cũng như các tiêu chuẩn cụ thể về NCBH. Người ta chỉ hình dung NCBH là một hình thức phát triển nghiệp vụ sư phạm lâu dài được định hướng bởi chính GV đứng lớp nhằm giúp họ phát triển thói quen về việc tự phản ánh và cải tiến phương pháp dạy học thông qua nỗ lực hợp tác với đồng nghiệp. Nó tạo điều kiện cho GV đánh giá một cách có phê phán các thực hành dạy học nhằm tìm kiếm những đổi mới trong phương pháp phù hợp với đối tượng HS của mình và không ngừng phát triển nghiệp vụ sư phạm cho chính mình.

Tìm hiểu về Quy trình nghiên cứu bài học

Nghiên cứu bài học thường được thực hiện trong phạm vi một trường hoặc liên trường của một địa phương bởi một số GV cùng trường hoặc cùng quan tâm đến những lĩnh vực nội dung nào đó. Có nhiều biến thể khác nhau của quy trình nghiên cứu bài học nhưng nhìn chung một quy trình NCBH thường gồm ba bước chính là

- xác định chủ đề nghiên cứu,
- thực hiện một số bài học nhằm khám phá chủ đề nghiên cứu (lên kế hoạch bài học; dạy và quan sát bài học; thảo luận và phản ánh; chỉnh sửa kế hoạch bài học; dạy, quan sát và phản ánh về bài học đã được chỉnh sửa) và
- chia sẻ kết quả và viết báo cáo.

1. Xác định chủ đề nghiên cứu

Việc xác định chủ đề nghiên cứu thường được thực hiện khi bắt đầu một quy trình nghiên cứu bài học. Nó thường liên quan đến những thảo luận ban đầu của nhóm nghiên cứu về khoảng cách giữa tình trạng học tập và hiểu biết của HS với kì vọng của GV về các em HS của mình. Khoảng cách này được xác định dựa trên những thông tin phản hồi có giá trị về chất lượng học tập của HS và việc dạy học của GV. Những điều mà GV gặp phải trong kinh nghiệm dạy học trước đây, các sai lầm và yếu kém của HS hay một số vấn đề mà GV thấy khó dạy hoặc các em khó tiếp thu theo cách truyền thống cũng được nhóm nghiên cứu xem xét. Các thành viên trong nhóm sẽ quyết định chọn một chủ đề nghiên cứu nhằm khắc phục những vấn đề còn tồn tại đó chẳng hạn như “làm thế nào để thúc đẩy khả năng giải quyết vấn đề và tư duy của học sinh”, “làm thế nào để thúc đẩy tính độc lập, chủ động trong học tập của HS”... Chủ đề này sẽ đặt cơ sở cho nhiều quy trình NCBH. Mỗi nhóm thường theo đuổi một chủ đề nghiên cứu trong vòng từ ba đến bốn năm. Với khoảng thời gian này,

các thành viên trong nhóm có thể khám phá các ý tưởng về việc dạy học một cách cẩn thận để đưa ra được những thực hành dạy học có giá trị.

Xem thêm: Phương pháp dạy học tích cực hoá ở trường phổ thông

2. Thực hiện một số bài học nhằm khám phá chủ đề nghiên cứu

2.1. Lên kế hoạch bài học

Một điều quan trọng trong NCBH là lựa chọn được những bài học phù hợp với chủ đề nghiên cứu. Sự thành công của quy trình nghiên cứu bài học phụ thuộc rất lớn vào những bài học được nghiên cứu. Trong giai đoạn chuẩn bị, các thành viên trong nhóm sẽ xem xét và thảo luận những vấn đề liên quan đến bài học được nghiên cứu này

- Sách giáo khoa mà HS đang sử dụng trình bày bài học này như thế nào;
- Các sách giáo khoa và tài liệu khác trình bày bài học này như thế nào;
- Mối quan hệ của bài học với chương trình;
- Kiến thức mà HS đã học và hiểu biết của các em về bài học;
- Các mục tiêu và khái niệm toán học quan trọng trong bài học này;
- Bài học này phù hợp với chủ đề nghiên cứu như thế nào.

Sau đó nhóm nghiên cứu sẽ thảo luận một số điểm cụ thể trong bài học này

- Cách bắt đầu bài học, các câu hỏi nhằm thúc đẩy tư duy của HS;
- Các phương tiện dạy học sẽ được sử dụng;
- Cách tổ chức viết bảng và sử dụng phương tiện truyền thông;
- Tiến trình bài học, cách kết thúc bài học, cách đánh giá bài học.

Những vấn đề khác liên quan đến bài học này cũng được các GV xem xét

- Làm thế nào để xử lý sự khác biệt có tính cá nhân;
- Làm thế nào để thúc đẩy những kỹ năng giải quyết vấn đề của HS (vẽ biểu bảng và đồ thị, sắp xếp, phân loại...);
- Làm thế nào để phát triển những kỹ năng khác của HS bên cạnh kiến thức toán (kỹ năng nghe, kỹ năng trình bày...);
- Các kinh nghiệm giúp HS quan tâm và khảo sát xa hơn về bài học;
- Những vấn đề lôi cuốn của giáo dục toán.

Sau đó một số GV trong nhóm nghiên cứu sẽ hợp tác với nhau soạn một giáo án chi tiết cho bài học này. Hoạt động quan trọng nhất của việc soạn kế hoạch bài học là dự đoán các câu trả lời cũng như những sai lầm thường gặp của HS và nghĩ ra một số biện pháp nhằm giúp các em khắc phục. Kế hoạch bài học này được dùng làm phương tiện giao tiếp với các thành viên khác trong và ngoài nhóm nghiên cứu trong suốt quy trình NCBH.

2.2. Dạy và quan sát bài học

Khi kế hoạch bài học đã được hoàn tất, một GV của nhóm nghiên cứu sẽ dạy bài học này trong một lớp học thật sự. Để đảm bảo không khí tự nhiên của lớp học, GV thường dạy bài học này với các em HS quen thuộc của mình. Trong khi đó các thành viên khác trong nhóm

nghiên cứu sẽ quan sát bài học một cách kỹ lưỡng, chú ý những gì mà cả GV và HS đang trình bày, ghi chú những dấu hiệu về tư duy của các em. Thông thường một người có kinh nghiệm trong quy trình NCBH, tinh thông về cả kiến thức sư phạm lẫn nội dung môn học sẽ được mời tham dự tiết học này. Vị chuyên gia này không những làm cố vấn cho nhóm soạn kế hoạch bài học mà còn đóng vai trò như một nhà phê bình bên ngoài tổng kết buổi thảo luận được tổ chức sau tiết học, rút ra các điểm cần chú ý và mang đến những ý tưởng mới cho nhóm nghiên cứu.

Các thành viên trong nhóm nghiên cứu hoạt động như những nhà thu thập dữ liệu khi quan sát tiết học. Họ thường di chuyển đến các vị trí khác nhau trong lớp để xem bài học từ nhiều góc độ và quan sát được càng nhiều HS càng tốt. Những GV này không can thiệp vào bài học cũng như không cố gắng giúp đỡ GV hay HS mà dành tất cả chú ý để ghi chép và quan sát HS khi các em làm việc. Mục đích của việc quan sát là nhằm thu thập dữ liệu về tính hiệu quả của bài học chứ không phải để đánh giá trình độ của GV.

Những thành viên tham gia quan sát tiết học có thể thu thập các loại dữ liệu khác nhau chẳng hạn như có bao nhiêu HS trong lớp thật sự tham gia giải quyết vấn đề trong suốt bài học, những phương án nào được đưa ra và các em đã thảo luận để phát triển chúng như thế nào... Nhóm nghiên cứu lựa chọn và ghi hình một số điểm quan trọng trong các tương tác giữa HS - HS và HS - GV cùng với những sản phẩm mà các em đã làm trong suốt tiết học để làm tư liệu nghiên cứu.

2.3. Phản ánh và đánh giá

Sau khi kết thúc tiết học, nhóm nghiên cứu sẽ tổ chức một buổi họp để những nhà quan sát phản ánh về bài học. Đây được cho là thời điểm thích hợp nhất để thảo luận về bài học vì các thành viên tham gia quan sát có thể nhìn thấy bài học ở trên bảng và những tư liệu mà HS sử dụng trong suốt tiết học. Buổi thảo luận được bắt đầu với bình luận ngắn gọn của GV đứng lớp về việc dạy của mình, việc học của HS và hiệu quả của bài học được nghiên cứu. Sau đó một thành viên trong nhóm sẽ giải thích về kế hoạch bài học. Tiếp theo, các GV khác thảo luận những vấn đề mà họ quan sát được và đưa ra một số đề xuất. Mặc dù bất kỳ một bình luận hay góp ý nào cũng được chào đón nhưng nhóm nghiên cứu thường hướng nội dung buổi thảo luận vào các vấn đề mà họ quan tâm như mục tiêu của bài học, cách đánh giá các câu hỏi... chứ không để cho tất cả tự do trao đổi. Đây thật sự là một quá trình tương tác hấp dẫn giữa những ý tưởng và đề xuất của các nhà quan sát với tâm điểm là HS. Nhóm nghiên cứu sẽ xem xét các vấn đề như: HS trả lời các câu hỏi như thế nào? Các em đã gặp những khó khăn gì khi giải quyết các nhiệm vụ học tập trong bài học này? Bài học có phù hợp với kiến thức trước đây và mức độ hiểu biết của HS không? Các em có quan tâm và tích cực tham gia vào bài học không?... Điều quan trọng khi tham gia thảo luận là nhà quan sát phải dựa vào những bằng chứng cụ thể mà họ thu thập được trong quá trình quan sát, tránh đưa ra những thông tin phản hồi không liên quan trực tiếp đến bài học.

2.4. Chỉnh sửa kế hoạch bài học

Dựa vào nội dung của buổi thảo luận, nhóm nghiên cứu sẽ tiến hành chỉnh sửa kế hoạch bài học. Các thành viên trong nhóm sẽ cùng nhau trao đổi, tìm cách chỉnh sửa giáo án và chuẩn bị mọi thứ cho lần dạy tiếp theo. Đôi khi nhóm nghiên cứu sử dụng lần dạy này để kiểm tra hai chiến lược dạy học khác nhau. Đây là cách hiệu quả để giải quyết những bất đồng xảy ra trong quá trình soạn kế hoạch bài học. Thay vì mất thời gian tranh luận về các quan điểm của mình, họ sử dụng quy trình nghiên cứu bài học để thu thập những bằng chứng giúp các thành viên đi đến thống nhất.

Nhóm nghiên cứu có thể mất nhiều thời gian cho việc chỉnh sửa hơn là soạn kế hoạch bài học lần đầu tiên. Họ thường đầu tư nhiều thời gian để nghiên cứu những vấn đề còn tồn tại nhằm đưa ra phương án chỉnh sửa phù hợp góp phần cải tiến thực hành dạy học nhằm phát triển tư duy cho HS.

2.5. Dạy, quan sát và phản ánh về bài học đã được chỉnh sửa

Sau khi hoàn tất việc chỉnh sửa, người GV lần trước hoặc một thành viên nào đó trong nhóm nghiên cứu sẽ dạy bài học này ở một lớp khác. Thông thường, tất cả các GV cùng bộ môn trong trường sẽ được mời quan sát tiết học. Sau đó nhóm nghiên cứu cũng tổ chức một buổi thảo luận để các nhà quan sát phản ánh về bài học này như lần trước. Biên bản của buổi thảo luận sẽ được chia sẻ cho các GV làm tư liệu tham khảo nhằm cải tiến việc dạy học của mình trong tương lai.

3. Chia sẻ các kết quả và viết báo cáo

Để tổng kết các hoạt động và thành quả của nhóm nghiên cứu đồng thời lưu trữ tư liệu để sử dụng trong tương lai, nhà trường thường biên soạn và xuất bản các kế hoạch bài học cùng với những dữ liệu quan sát và biên bản thảo luận về các bài học được nghiên cứu trong năm học qua. Thỉnh thoảng nhà trường thực hiện một số bài dạy học công chúng trong các hội thảo chuyên đề về NCBH để chia sẻ các thành quả NCBH của mình với những trường khác. Trường chủ nhà thường chuẩn bị một số tài liệu nói về lịch sử của trường và hoạt động nghiên cứu bài học được thực hiện ở đây cho các thành viên tham gia quan sát trong tiết học này. Những GV nổi tiếng cùng các nhà quản lý giáo dục ở địa phương và giáo sư ở một số trường đại học thường được mời đến quan sát bài học và đưa ra quan điểm của mình về các thành quả nghiên cứu bài học của nhà trường với tư cách là những cố vấn bên ngoài.